KATÂDE BİN DİÂME

Tabiînin meşhûr âlimlerinden. 60 (m. 680) senesinde doğdu. Doğuştan a’mâ idi. 117 veya 118 (m. 735)’de Vâsıt şehrinde 56 yaşında iken tâûn hastalığından vefât etti. Künyesi Ebûl-Hattâb’dır. Çok sayıda âlim yetiştirmiş olan meşhûr bir kabileye mensûb olduğu için ve bu kabilenin meşhûrlarından Sedûs bin Şeyban’a izafeten “Sedûsî’de denilmiştir. A’mâ olmasından dolayı el-Ekmeh, Basra’da yaşadığı için el-Basrî denilmiştir. Böylece ismi Katâde bin Diâme es-Sedûsî el-Ekmeh el-Basrî şeklinde kaydedilmiştir.

İlimde rivâyetine müracaat edilen Katâde bin Diâme; Enes bin Mâlik, Ebu’t-Tufeyl, Saîd bin Müseyyeb, İkrime, Humeyd bin Abdurrahmân bin Avf, Hasan-ı Basrî, Muhammed bin Sîrîn, Atâ bin Ebî Rebâh, Enes bin Mâlik’in oğulları Ebû Bekir ve en-Nadr’dan ve zamanın diğer meşhûr âlimlerinden ilim öğrenip, hadîs rivâyet etmiştir. Kırâat ilmini de Ebû Aliyye’den ve Enes bin Mâlik’ten öğrenip rivâyet etmiştir.

Katâde bin Diâme, tefsîr, hadîs, fıkıh ve diğer ilimlerde asrının en meşhûr âlimlerindendir. İlim aldığı kaynağın sağlamlığı ve üstünlüğü yanında darb-ı mesel hâline gelen şaşılacak derecede bir hafızaya sahipti. İlimde asıl maksada ulaşması, öğrendiği ilmi tatbik etmesi gibi üstün vasıflarıyla eşine az rastlanan bir âlimdir. Kendisinden ilim öğrenen ve rivâyette bulunan; Süleymân et-Teymi, Cerîr bin Hazım, Şu’be bin Haccâc, Ebû Hilâl er-Rasibî, Hemmân bin Yahyâ, Amr bin el-Hâris el-Mısrî, Saîd bin Ebî Arûbe, Leys bin Sa’d, Ebû Uvâne en meşhûr olan âlimlerdir. Pek çok kimse ondan ilim öğrenip, hadîs rivâyet etmiştir.

Katâde bin Diâme (radıyallahü anh) Basra’da yaşadı. Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Zamanın âlimleri ilimdeki üstünlüğünü, fazîletini, takvâsını (haramdan kaçınmasını) medh ederek ondan bahsetmişlerdir. Çok hadîs rivâyet etmesiyle tanınmıştır. Kütüb-i sitte denilen altı meşhûr hadîs kitabının hepsinde hadîs rivâyetleri vardır.

Ebû Übeyd şöyle demiştir: “Her gün onun evinde toplanıp çeşitli ilimlerden sorardık. O çeşitli ilimlerde ve değişik mevzûlarda üstün seviyede bir ilme sahipti. Bu seviyede ilme sahip olan bir başkası çok az görülmüştür. O, tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinde ve târihden şiire kadar her konuda kendisine müracaat edilen mühim bir kaynaktı.” İbni Sîrîn; “Katâde, zamanındaki insanların hafıza bakımından en kuvvetlilerinden idi” demiştir. Kendisi ise: “Bir kerre işittiğim şeyi mutlaka ezberledim. Hiç bir şeyi hiç bir üstada tekrar ettirmedim.” dedi. Selâm bin Miskîn, Ömer bin Abdullah’tan şöyle nakletmiştir: “Katâde bin Diâme, Saîd bin Müseyyeb’in yanına gelip dört gün ondan ilmî mes’eleler sorup cevap aldı. Daha da sormaya devam etmesi üzerine Saîd bin Müseyyeb onun bu hâline hayret ederek, hep sorup dinliyorsun elinde bir şey kalıyor mu? dedi. Katâde bin Diâme şöyle cevap verdi: “Evet size şu mes’eleyi sordum, şöyle cevap verdiniz, şu diğer mes’eleyi sordum şöyle cevap verdiniz.” diyerek, sorup, aldığı cevapları ve dinlediği hadîs-i şerîfleri baştan

sona bir bir saydı. Saîd bin Müseyyeb (radıyallahü anh) hayretten donup kaldı ve “Senin bir benzerine daha rastlamak zordur” dedi.

Bükeyr bin Abdullah “Ondan daha hafız olanı görmedim. O, işittiği hadîs-i şerîfi derhal ezberler ve aynen naklederdi” demiştir. Hanbelî mezhebinin reîsi Ahmed bin Hanbel de O’nu ilimdeki üstün derecesinden, hafızasının kuvvetinden dolayı methederek şöyle demiştir: “Katâde ehl-i Basra’nın en kuvvetli hâfızlarındandır. Bir gün Câbir bin Abdullah’ın kitâb-ül-Mensek adlı eseri O’nun yanında bir defa okundu. O dinlerken baştan sona ezberledi.”

Katâde bin Diâme, Ehl-i sünnet âlimlerinin usûlü olan nakil esasına son derece bağlı idi. Ebû Hilâl şöyle demiştir: “Katâde bin Diâme’den bir mes’ele sordum. Bilmiyorum dedi. Peki bu husûsta görüşünüz nedir? dedim. Kırk seneden beri kendi görüşüme göre fetvâ vermedim dedi.”

Abdestsiz asla bir hadîs-i şerîf okumamıştır. Bir hadîs-i şerîfi işittiği zaman yüzü değişir, kendini toparlar ve işittiği hadîs-i şerîfi dinlerken ezberlerdi. Yedi günde bir hatim okurdu. Ramazan-ı şerîf gelince üç günde bir, Ramazan’ın onundan sonra da her gece bir hatim okurdu.

Zamanın âlimleri tarafından “Faris-ül-ilim” ilmin süvarisi denilerek ilimdeki kudreti ve ilme hâkimiyeti dile getirilen Katâde bin Diâme hazretlerinin tefsîre dâir rivâyetleri toplanmıştır. Tefsîrine örnek. “...Kim de Allahtan korkarsa, Allah ona (darlıktan genişliğe) bir çıkış yolu ihsân eder. Bir de ona ummadığı yerden rızık verir.” (Talak-3). Katâde hazretleri buradaki çıkışı şöyle tefsîr etmektedir: “Hem dünyâ şüphelerinden, hem de ölüm anındaki acılardan ve kıyâmet gününün şiddetinden kurtuluş ihsân eder.”

Rivâyet ettiği hadîsler:

Enes bin Mâlik’ten (radıyallahü anh) rivâyetle Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kıyâmet alâmetlerinden ba’zıları; ilmin yeryüzünden kalkıp, cehâletin yerleşmesi, içki içilmesi, kadınların çoğalması, erkeklerin azalması (hattâ bir erkeğe elli kadın kadar erkeklerin azalmasıdır).”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Birinin evi önünde nehir olsa, her gün beş kere bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?” diye sordu. Eshâb-ı kiram, “Hayır, yâ Resûlallah” dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz “İşte, beş vakit namazı kılanların da böyle küçük günahları affolur” buyurdu.

Enes bin Mâlik’ten rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: “Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler ve çok ağlardınız.”

“Her kim Allahü teâlâya kavuşmayı dilerse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı diler. Ve her kim Allaha kavuşmayı hoş görmezse, Allah da ona kavuşmayı hoş görmez.”

Hazreti Âişe, “Yâ Resûlallah! Ölümden hoşlanmadığı için mi? O halde hepimiz ölümden hoşlanmıyoruz!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah, “Öyle değil! Ancak mü’mine Allah’ın rahmeti, rıdvânı ve Cenneti müjdelendği vakit, Allaha kavuşmayı diler. Allahü teâlâ da ona kavuşmayı diler. Kâfir ise Allahü teâlânın azâbı ve hışmı ile müjdelendiği vakit, Allahü teâlâya kavuşmaktan hoşlanmaz.” buyurdular.

“Allahü teâlânın kulunun tövbesine sevinmesi, sizden birinin çorak bir yerde kaybettiği devesini, uyandığı vakit bulduğundaki sevincinden daha çoktur.”

Buyurdu ki:

“Küçük yaşta ilim öğrenmek, her şeyi ezberlemek, mermere yazı yazmak gibidir.”

“Amel etmeden duâ kabûl olunmaz. Kim güzel amel ederse duâları kabûl olunur.”

“İnsanlara zenginliklerinden ve evlâtlarından dolayı itibar etmeyiniz. Onlara îmânları ve sâlih amellerinden dolayı değer veriniz.”

“Küçük günah işlemek insanı başka bir günaha ve helâka sürükler. Küçük günahtan sakınmak insanı büyük günah işlemekten kurtarır.”

“Allahü teâlâ tevâzu edeni yükseltir.”

“Ey insanlar! Siz sıkıntıya düşmeden, rahatlık içinde hayır ve hasenat yapmak istersiniz. Fakat insan nefsi ihmalkâr, gevşek ve usangaçtır. Halbuki mü’min tahammüllü, azîmli olmalı, zorluklara katlanmalıdır ki, hayır ve hasenat işleyebilsin.”

“Gece gündüz, gizli ve açık Rabbini zikredenin duâsı kabûl olunur.”

“Bir kimse bir bid’at işlerse, onu bu bid’attan vazgeçinceye kadar ikaz etmek gerekir.”

“İnsanlar İslâmiyet gelmeden önce büyük bir gaflet uykusunda idiler, İslâmiyet gelince müslüman olanlar bu gaflet uykusundan uyandılar. Malları ile, canları ile gece gündüz kendilerini Allahü teâlânın rızâsına kavuşturacak vesilelere (sebeplere) yapıştılar ve se’âdete kavuştular.”

“Kim dünyâda Allahü teâlânın emirlerine itaat ederse, âhırette Allahü teâlânın ihsânı ile seçilenlerden olur.”

“Cennette, Cehennemi gösteren bir pencere vardır. Cennet ehli bu pencereden Cehennemdekilerin ba’zısını görür ve onlara der ki: (Sizin bu hâliniz nedir? Biz sizin söylediğiniz İslâm bilgilerine uyarak Cennete girdik) Cehennemde olanlar da diyecekler ki (Biz size yapın dediklerimizi kendimiz yapmaz, yapmayın dediklerimizi ise kendimiz yapardık. Biz de bu sebeple buraya girdik) derler.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 333

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 85, 86

3) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-2, sh. 57

4) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 22

5) El-A’lâm cild-5, sh. 189

6) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-7, sh. 229

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 351

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 127

9) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 834

10) Kâmûs-ül-a’lâm cild-5, sh. 3601

11) Kıyâmet ve Âhıret sh. 229